

KİTAP TANITIMI

**Demokrasi Savaşçıları Olarak Marx ve Engels, August H. Nimtz, Çev.
Can Saday, Yordam Kitap, 2012, 446 sayfa.**

Tamer YILDIRIM*

Siyaset bilimi ve Afrika araştırmalarında profesör olan yazar, Marx-Engels ve Marksizm üzerine pek çok eser yayınlamıştır. Değerlendireceğimiz eserin aslında adında savaş kelimesi değil katkı kelimesi geçmektedir. Fakat muhtemelen yazar kitapta siyasi ilişkiler değerlendirilirken Marx ve Engels için savaşçı kelimesini sıkça kullanmasından hareketle çevirmen kitabın adını “demokrasi savaşçıları” olarak çevirmenin daha uygun olacağını düşünmüştür.

Kitap, 2000 yılında basılmıştır. Yazar bunu avantajlı bir dönem olarak nitelendirmektedir. Avantajı da, Doğu Avrupa'daki Stalinist rejimlerin ve Eski Sovyetler Birliği'nin estirdiği rüzgârların dinmiş olmasıdır. Çünkü bu, Moskova ve siyasi müttefiklerinin Marx ve Engels'in mirası üzerinde uyguladığı tekelin kırılmasını getirmiştir. Tekelci yaklaşımdan dolayı Marx ve Engels'in gerçekte ne söylediklerine ve yaptıklarına dair tartışma için yaklaşık elli yıllık bir açıklık oluşmuştur. Ayrıca avantajı sağlayan diğer bir gelişme ise, kapitalizmin giderek daha yaygın şekilde kabul edilen küresel krizi içerisinde olmasıdır. Zira ekonomik güvensizlik ve depresyona doğru ilerleyen koşullar, faşizmin hortlaması gibi tüm siyasi ve toplumsal sonuçlarıyla birlikte, dünya nüfusunun çoğunluğu için giderek belirginleşen bir durum halini almıştır. Marx ve Engels bu gidişe bir alternatif sunma iddiasını taşıdıkları için, önerdikleri çözümün yararlılığına dair bir değerlendirmede bulunmak isteyenlerin onların gerçekte neyi sunduğunu bilmeleri gerekir. Bu anlamda Stalinist hâkimiyetin sona erdiği dünyada Marx ve Engels'e yeniden bakmak, onlar adına yeniden ileri sürülen programatik ve örgütsel politikaların onların tasavvurlarıyla ne ölçüde tutarlı olduğunu belirlememizi sağlayacaktır (s. 17). Çünkü yazara göre birer savaşçı olmakla beraber, gerek Marx, gerekse Engels, bir savaşçı olmanın yeterli olmadığını, hayatlarının oldukça erken bir evresinde anlamışlardı; savaşçı, bir perspektife, bir programa sahip olmak zorundaydılar. Yaşadıkları dünyayı dönüştürmek için bir program formüle etmek ve hayata geçirmek üzere bir ortaklık kurmaya doğru attıkları adımlar oldukça önemli görüldüğünden kitabın ilk bölümleri bu konuya

* Yrd.Doç.Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

ayrılmıştır. Ve bu sürecin zorunlu bir adımı, düşünsel olarak içinde yetiştikleri dünyadan yani fikirler dünyasından proletaryanın pratik dünyasına geçmişler ve böylece düşünen savaşılar haline gelmeleri mümkün bir hal almıştır (s. 22). Bunu yaparken özellikle Alman felsefesiyle hesaplaşmaları gerekmiştir. Tarihsel olarak baktığımızda hem Marx hem de Engels'in yolu Hegelcilikten geçer. Engels lise terk olduğu halde, Berlin'de Genç Hegelci entelektüel çevreye katılmış, "teoriden pratiğe" gitmek gerektiği şeklindeki düşüncesiyle, bu çevrenin görüşlerini yayınları üzerinden savunmaya çalışmıştır. Bu düşüncelerini *Rheinische Zeitung* adlı gazetede yazmaya başlamış ve böylece de Marx'ın dikkatini çekmiştir.

Siyasi gelişimlerinin bu ilk evresinde Engels'le Marx arasındaki farklılıklardan biri, ilkinin birçok Genç Hegelci gibi din sorununa daha büyük bir önem atfetmesiydi. Bu da içinden geldikleri ortama bağlı olarak ortaya çıkan bir durumdu. Çünkü Marx'ın aksine, çok dindar bir ailede yetişen Engels, bununla daha uzun süre uğraşmıştır. Bu yüzden Marx'ın Hegel eleştirisi siyasi meselelere odaklanma eğilimindeyken, Genç Hegelcilerin çoğu gibi Engels, din başlığı üzerinde daha çok durmuş ve Hegel'in sisteminin mantıksal sonucunun, kendisine rağmen, ateizm olduğunu savunmuştur (s. 33-34). Fakat bu tür farklılıklara rağmen ikisi aynı noktada hemfikirler. Engels'in farklı eğilimleri onların düşüncelerinin daha geniş bir perspektife yayılmasına katkı sağlamıştır. Ayrıca konuları daha anlaşılır bir üslupla sunması eserlerinin sonraki dönemlerde daha fazla ve kolay okunmasını da sağlamıştır. Mesela komünizmin tanımı, Engels'e göre "komünizm bir doktrin değil, fakat bir harekettir; ilkelerden değil, olgulardan yola çıkar. Komünistler bir hareket noktası olarak şu ya da bu felsefeyi değil, tarihin bugüne kadarki tüm bir gelişime seyrini temel alır. Komünizm, bir teori olduğu ölçüde, proletaryanın kurtuluşu için koşulların teorik muhasebesi ve proletaryanın bu mücadeledeki tutumunun teorik ifadesidir." Aslında burada, Marx tarafından daha önce söylenmemiş olan, yeni hiçbir şey yoktur. Belirttiğimiz gibi Engels'in yaptığı sadece dünya görüşlerinin en temel önerilerini popüler bir dille sunmak ve polemik aracılığıyla daha geniş okur kitlesine ulaştırmak olmuştur (s. 87).

Yine Marx ve Engels'in tarihsel olarak durumlarına baktığımızda aynı kuşaktan binlerce Alman gibi, gençliklerinde onları politize etmiş olan sorun ülkelerine demokrasinin nasıl geleceği ve buna kimin öncülük edeceği sorunudur (s. 127). Bu noktada en önemli unsur özgürleşme ve bunun nasıl gerçekleştirileceği konusuydu. Bunun için komünist olmadan önce Marx ve Engels, ezilenlerin ve onların eğitimcilerinin kendilerini özgürleştirmeyi ancak gerçek harekete katılım aracılığıyla öğrenebileceği sonucuna ulaşmışlardı (s. 165). Fakat Komünist Birlik'in tüzüğü özellikle 1850'de değiştirildiğinde şunların eklendiğini görüyoruz; "Üyeler Birlik kararlarına kayıtsız uymaya yemin eder." Üyelik için getirilen diğer yeni bir şart ise, kişinin "dinden tamamen kurtulmuş olması, her tür kilise örgütü ile ilişkisini kesmesi ve medeni kanunun

gerektirmediği hiçbir kilise törenine katılmaması" şeklindedir. Ne var ki bu ilavenin neden kaynaklandığı belli değildir (s. 214) ve istenilen özgürlük konusuyla da uyumlu değildir. Zaten sosyalizme karşı gelinmesinin genel olarak üç sebebi vardır: maddiyata tapma, özel mülkiyetin kaldırılması ve bireysel özgürlüğün yok edilmesi (s. 187).

Belirttiğimiz gibi olumsuzluklar aslında bir dereceye kadar anlaşılabilir. Çünkü bütün ölümlüler gibi Marx ve Engels de içinde yaşadıkları dünyanın bir ürünü oldukları açıktır. Kişisel mektuplarındaki bariz bir şekilde ırkçı, cinsiyetçi ve antisemitik ifadeler, kendi bağlamı ve onların bütün yazı ve eylem külliyatıyla ilişkisi içinde bakılmalıdır (s. 251). Yani psikolojik ve toplumsal koşullar insanın eylemlerini ve fikirlerini büyük ölçüde belirler. Mesela Marx'ın hayatının son on yılındaki siyasi faaliyetlerine dair pek çok Marksolojik spekülasyona rastlanır. Özellikle Hobsbawm, "Marx'ın son yıllarına bir geri çekilme ve hayal kırıklığı haletiruhiyesi hâkimdir" iddiasında bulunur. Elbette kişisel trajedilerin bunda büyük payı vardır. Örnek olarak 1874'te torununun ölümüne verdiği tepki, Marx'ın kişiliğine dair çok şey söyler: "Bu bakımdan başkaları kadar metin değilim, ailevi dertler beni hep derinden etkilemiştir. İnsan ne kadar benim gibi dış dünyadan neredeyse kopuk olarak yaşarsa, kendi çevresinin duygu dünyasına o kadar gömülüyor (s. 355-356). Bu anlamda Marx'tan bir peygamber veya bir Papa gibi günahsız ve hatasız olması beklenemez.

Engels'e gelince o zaten kendisini geri plana çekerek ifade etmiştir. Onun ifadeleriyle bunu belirtecek olursak: "Marx'ı kaybettiğimizden bu yana, onu temsil ettiğimin sanılması benim için talihsizlik. Bir ömür boyunca, bana uygun düşen işi yaptım, yani ikinci keman oldum, doğrusu az-çok bu işin üstesinden geldiğime inanıyorum. Ve Marx gibi olağanüstü bir birinci kemana sahip olduğum için mutluydum. Ama şimdi birdenbire teori meselelerinde Marx'ın yerini almam ve birinci keman olmam isteniyor, yanlış notalar kaçınılmaz olacak ve kimse benim kadar bunun farkında değil. Ve ancak daha çalkantılı günler geldiğinde, Marx'la birlikte neler kaybettiğimizi gerçekten anlayacağız. Hiçbirimiz, tam da hızla eyleme geçmek gerektiği anda, derhal meselenin özünü yakalamasını ve şaşmaz bir şekilde doğru çözüme parmak basmasını mümkün kılan kavrayış çapına sahip değiliz. Daha barışçıl zamanlarda olayların beni doğrulayıp onu yanlış çıkardığı olmuştur, fakat devrimci dönüm noktalarında onun muhakemesi adeta yanılmazdı". Ayrıca Engels, Marx'ın "Ne yapmalı?" sorusunun cevabını bildiğini söylüyordu; bir devrimci için söylenebilecek en büyük övgüydü bu. Kendisiyle ilgili söylediklerine ve endişelerinde haklı olup olmadığına gelince, bunu ancak "birinci keman" olarak yaptıkları gösterecekti (s. 360).

Sonuç olarak yazar her ne kadar Marx ve Engels'in özellikle mücadelelerini anlattığı eserin artık serbest diyebileceğimiz bir dönemde

yazılması ve bunun avantajını belirtmesine rağmen ortalama bir biyografi kitabını aştığını tam olarak söyleyemeyiz. Eser genel olarak Marx ve Engels'in fikirlerinin demokrasiyle nasıl uyumlu olduğunu hayatlarından hareketle sunmaya çalışmaktadır. Bunu yaparken hem yazılı çalışmalarını hem de pratik hayatlarını bir paralellikte sunmaktadır. Fakat yazarın Marksist bir düşünce yapısına sahip olması olayların değerlendirme noktasında kendisini göstermektedir. Yani Sovyet baskısı belki bitmiş olabilir ama kişilerin ideolojik kabulleri ortaya konulan fikirler üzerindeki baskısını devam ettirmektedir.